

Osvrt na časopis *Vrhbosnensia* povodom desete godine njegova postojanja

Časopis za teološka i međureligijska pitanja *Vrhbosnensia*, čiji je izdavač Vrhbosanska katolička teologija u Sarajevu, već sada zauzima značajno mjesto u bosanskohercegovačkom izdavaštvu i kulturi općenito. Jedan je od rijetkih časopisa u Bosni i Hercegovini koji sve vrijeme uspijeva održati ne samo fizionomijsku prepoznatljivost i kontinuitet izlaženja nego i dosegnuti dobar kvalitet tekstova, tematsku raznorodnost, te internacionalnu dimenziju suradnika, tj. autora koji pripadaju velikim centrima evropske i svjetske učenosti, za što zaslužuje poseban kompliment glavni i odgovorni urednik dr. Marko Josipović, ali i Izdavač časopisa. Deset godina njegova izlaženja, s obzirom na veoma teške uvjete i okolnosti u kojima se nalazi bosanskohercegovačka država i izdavaštvo, predstavlja, zacijelo, veliki jubilej, ali i dostatnu vremensku distancu za valoriziranje već ostvarenih rezultata. Uz rizik i iskreno izvinjenje da ću, u osvrtu na tekstove, mnogo toga izostaviti (preskočiti) a njihove

temeljne ideje i poruke uprošćeno artikulirati, što je za ovakve nastupe sasvim očekivana pojava, dozvolite mi da u povodu desete obljetnice “Vrhbosnensie” iznesem svoja skromna zapažanja.

Ponajprije ću, jer me se to posebno dojmilo, nešto reći o dinamičnom i angažiranom karakteru tekstova objavljenih u časopisu, potom ću se osvrnuti na povijesnu utemeljenost dogmatskih, stručno-teoloških članaka i, na kraju, ću izložiti svoje poglede na njegovu ekumensku i dijalošku dimenziju (njegovu otvorenost za Druge). Nakon ovoga doista skromnoga osvrta, usudit ću se Uredništvu iznijeti nekoliko prijedloga glede njegove (buduće) koncepcijske i sadržajne profilacije. Pa krenimo redom!

1. Društveno-kulturna dimenzija Časopisa

- dinamičnost i angažiranost
tekstova-

Svjesni činjenice da istinski odgovorni intelektualci ne smiju u svojemu mišljenju i jeziku zahvaćati samo ono što je već povijesno ostvareno, nego da u skladu sa svojim spoznajama moraju utjecati ili usmjeravati svjetske ili historijske tokove i procese (što i jeste, zapravo, primarna zadaća intelektualaca), Uredništvo je uspostavilo diskurs unutar kojega su se tekstovi, odnosno

njihovi autori, više bavili uzrocima (to je kod nas još prava rijetkost) negoli posljedicama duboke intelektualne i moralne krize suvremenoga svijeta koja ide ruku pod ruku s njegovom sveopćom materijalizacijom i krajnjom političkom, ekonomskom i ideološkom profanacijom. Zato gotovo u svakom broju nailazimo na veoma angažirane **tekstove** koji proučavaju duboke frustracije i velike dileme modernog čovjeka razvučenog između univerzalne religijske tradicije (naravno, ponajprije one katoličke) koju vjernici još žive u nekoj vrsti *resentimana*, i **genetičkog** (bioetički, moralni problemi), odnosno **političkoga inženjeringa** (zloupotreba najvažnijih društvenih vrijednosti i institucija – kriza političkih, religijskih institucija i autoriteta, kriza porodice, ljudskoga tijela itd.), koji (mislimo na spomenute inženjeringe) bitno određuje i mijenja duhovni, kulturni i intelektualni reljef današnjega svijeta. [Primjerice, jedan cijeli broj posvećen je *biblijskoj i kur'anskoj prokreaciji* (**br. 1. 2007.** godine)]

Ono što časopisu daje posebnu vrijednost jeste činjenica da objavljeni tekstovi dramu modernoga svijeta, stanje religijskog fenomena u današnjem svijetu nastoje promišljati iz konteksta recentne bosanskohercegovačke vjerske, kulturne i nacionalne povijesti, iz, kako to naglašava urednik Marko

Josipović, “sredine u kojoj Crkva vrši svoje poslanje”. Sveopće izazove sadašnjeg trenutka i njegove reperkusije na situaciju u Bosni i Hercegovini, njegove narode i religijske zajednice, odnosno crkve, pojedini autori reflektiraju krajnje slojevito, što potvrđuje veoma razučena literatura i raznolika teorijska ishodišta, kritički argumentirano, znanstveno i istraživački izuzetno angažirano. [Spomenimo, između ostalih, tekstove koji govore o *Vjerskim zajednicama i školskome sustavu u BiH*, (**br. 1. 2004.**)]

Zato nećemo pogriješiti ukoliko kažemo da sadržaj časopisa predstavlja plod urednikovog/uredničkog neposrednoga iskustva ili percepcije “krize” bosanskoga historijskog, političkog, kulturnog, nacionalnoga i religijskoga identiteta ili, još bolje kazano, plod vlastitih frustracija koje kao svećenici i intelektualci intenzivno proživljavaju u Bosni i Hercegovini (kao svojoj domovini) u kojoj je traganje za duhovnim, intelektualnim i kulturnim, nacionalnim identitetom postalo njen najprepoznatljiviji znak. Premda se u objavljenim tekstovima daju određena rješenja i odgovori, čime Uredništvo osporava onu čuvenu maksimu da je ozbiljno mišljenje ono koje počinje i završava pitanjima, njihovi sadržaji, čini mi se, prvenstveno imaju zadaću da podstaknu domaće intelektualce različitih profila da daju odgovore na

krizu povijesnog bitka modernoga svijeta na početku trećega milenija i njenoga utjecaja na stvaranje novog bosanskohercegovačkoga društvenog i državnog identiteta (nacionalnog i vjerskog identiteta bosanskih Hrvata). (Ističem tekstove pod naslovom *Odnos Katoličke crkve prema društvu kod nas*, br. 2. 2005. godina; te *Četrdeseta obljetnica Drugog vatikanskog koncila iz perspektive katolika u BiH*, br. 2. 2005. godina).

Zato *Vrhbosnensiu* možemo bez ustezanja uvrstiti u red izuzetno dinamičnih i krajnje angažiranih časopisa.

2. Povijesna utemeljenost tekstova

-njihova multidisciplinarnost-

Dopustite mi, iako zvuči odveć pretenozno pred eminentnim kršćanskim misliocima iznositi bilo kakve ocjene, da sada kažem nekoliko riječi o povijesnoj utemeljenosti tekstova koji razmatraju dogmatske, odnosno stručno teološke teme. Objavljen je veći broj izvanrednih radova, kako domaćih tako i inozemnih autora. Jedan manji broj tekstova, moj je utisak, razvijaju više **teologiju identiteta**, koja isključuje korelacionalnost (vjerovatno pod utiskom takvih teologa poput Von Balthasara i Ratzingera, sadašnjega pape Benedikta 16., koji nastoje "objasniti i utvrditi identitet

vlastiti katoličkoj teologiji", ali ne u korelaciji s promjenama koje su *aksiom* historijskoga razvoja; ovdje govorim o Ratzingeru kao teologu). Međutim, daleko veći broj stručnih teoloških članaka nastoji afirmirati kršćanski katolički identitet, ali u korelaciji s povijesnim razvojem i povijesnim izazovima. Autori takvih tekstova (kao što su, primjerice, Ivan Devčić, Božo Odošić, Bono Zvonimir Šagi, Nediljko Ančić, Tomo Vukšić, Henri Teissier, alžirski nadbiskup, Franjo Topić, itd.) polaze od činjenice da kršćanski identitet nije nešto što se rođenjem jednom za svagda stječe, što je povijesno fiksirano i što ne podliježe bilo kakvim promjenama i razvoju, već da je to živi organizam, živi i otvoreni povijesni proces, nešto što prolazi kroz neumitne krize i promjene, nešto što se ponekada gubi, ali i osvaja, baš kao i čovjekova sloboda.

Brojni tekstovi upozoravaju kršćanske vjernike da je izlazak iz krize vlastitog identiteta veoma složen zadatak koji zahtijeva kritički odnos i prema vlastitoj religijskoj tradiciji i suvremenosti, tj. otklon od apstraktnog i ahistorijskog shvaćanja kršćanstva, ali i postupne demistifikacije filozofije modernog načina življenja čiji je krajnji cilj materijalni razvoj a, u krajnjoj konsekvenciji, desakralizacija i dehumanizacija svijeta i čovjeka. Naravno, korelacijsku teologiju nije moguće

zamisliti bez multidisciplinarnoga i dinamičnog pristupa dijalektici pojmova kršćanske **Tradicije i Inovacije** (suvremenosti). Jer se povijest svake etno-kulturalne grupe razvija u interakciji ili diskrepanciji ovih pojmova.

Svima je, valjda, već jasno da već dugo vremena živimo u policentričnom svijetu, u kojemu bilo koji fenomen nije moguće promatrati u odvojenim signaturama, nužan je pluralistički, odnosno multidisciplinarni uvid, pa tako i kada je riječ o eminentno religijskim dogmatskim i stručno-teološkim temama. Meni se čini da je jedan broj tekstova podlegao normativizmu Drugog vatikanskog koncila (njegovih dokumenata); trebalo je dati više prostora drugačijim pristupima izučavanju fenomena religioznosti (to ne znači da takvih tekstova nije bilo) (geografija, psihologija, filozofija, fenomenologija, socijalna antropologija itd.), uzmite samo geografiju i fenomenologiju koje otkrivaju estetičku, literarnu, umjetničku i društveno-historijsku snagu svake religije, pa tako i kršćanske, koje (mislim na druge pristupe izučavanja) u svojim programskim revandikacijama osnovni dokumenti Drugog vatikanskog koncila nesumnjivo podrazumijevaju svojim poznatim "*aggiornamento*". Takav multidisciplinarni pristup svoje metode ali i prakse danas crpi iz modernih humanističkih i društvenih

nauka, uključujući antropologiju, sociologiju, politologiju, ekonomiju, kao i globalne, odnosno internacionalne studije, gender studije (studije roda), etičke studije, studije civilnih društava i civilnih religija itd. Potreba za multidisciplinarnim pristupom s razlogom je potcrtana u tekstovima koji osvjetljavaju pojedine aspekte papine enciklike *Fides et Ratio*, čija konačna svrha jeste "vraćanje istinskoga pouzdanja današnjem čovjeku u njegove spoznajne sposobnosti".

3. Dijaloška dimenzija Časopisa

-otvorenost prema drugome-

Glavni i odgovorni urednik dr. Josipović i njegove kolege veoma dobro znaju da je čovjek biće teksta, zbog kojega "živi", zbog kojega "spasava" ali i "uništava" sebe, drugoga i svijet u kojemu bivstvuje. Oni, također, duboko vjeruju da sveti tekstovi Biblije i Kur'ana osvjetljavaju moćnije od svakoga sunca, kako je to nekoć ustvrdio jedan mudri mislilac, ali da oni mogu da zasjene čovjeka, zbog pogrešne, najčešće "naslijedene" i "nerefleksivne" interpretacije sebe i drugoga. Zato je uredništvo već u svom prvom broju najavilo da žele biti osvjetljeni, ne na način "sjene" (čitaj neznanja i predrasuda), nego istinskoga biblijskog svjetla i

prosvijećenosti koja kršćanske vjernike otvara za druge.

Da su međureligijski dijalog i ekumenizam temeljno usmjerenje uredništva svjedoče tri međureligijska simpozija (katoličko-židovski, katoličko-muslimanski i katoličko-pravoslavni), čiji tekstovi, objavljeni u ovome časopisu, razmatraju jedan veoma širok dijapazon tema povijesne, kulturološke i doktrinarne naravi o potrebi i mogućnosti međureligijskoga dijaloga općenito, posebno iz bosanskohercegovačke poslijeratne perspektive. Međureligijski susreti Ivana Pavla II, od Asiza 1986. do Sarajeva 1997. godine, kao i dijaloški tekstovi naših autora objavljeni posljednjih godina prošloga stoljeća, poručuju nam da je dijalog među velikim svjetskim religijama stroga vjerska obaveza i da, poslužimo se sintagmom Tomislava Šagi Bunića, "drugog puta nema"!

Osim toga, iz njegova sadržaja saznajemo da na početku 21. stoljeća najveći izazov kršćanskoj teologiji nisu religije sinkretističkoga ili ezoteričkoga tipa (*New Agea*), koliko je to pluralnost velikih nekršćanskih religija koje su kršćanima iz dana u dan sve bolje poznate i koje pokazuju svoju vitalnost i životnost usprkos strašnim duhovnim i političkim turbulencijama u današnjem svijetu. Tekstovi nas uvjeravaju da kršćani, recimo, nisu ostali nijemi (neosjetljivi) na islamski

vjerski dinamizam, pa čak i njegovu zavodljivost u zapadnoj hemisferi. Razvijajući koncilsku teologiju o nekršćanskim religijama, u dijalogu s kršćanima dato je zaslužno mjesto muslimanima i židovima. Ono što je posebno važno jeste da su autori o međureligijskom dijalogu razgovarali iz bosanskohercegovačke povijesne perspektive, afirmirajući na taj način domaću teologiju religija, što je, za cijelo, dinamiziranje i produbljivanje koncilskog, odnosno pokoncilskog nauka "od teologije istine prema teologiji čovjeka različitih uvjerenja".

Časopis teologiju religija razvija još dalje, poentirajući činjenicu da su religije, usprkos njihovim doktrinarnim i kulturno-civilizacijskim razlikama, danas više nego ikada ranije pozvane na izgradnju **novog ethosa za svjetsku politiku i svjetsku ekonomiju** (iako je sintagma Küngova, u njoj su sukusirani ekumenski napori pape Ivana Pavla II, koji su u časopisu dobili zapaženo i zaslužno mjesto); one nisu samo odgovorne za eshatološka pitanja, one otkrivaju svoju zajedničku odgovornost u sučeljenju s povijesnim udesom čovječanstva pa zato trebaju dijalogizirati, kako bi što bolje izvršile svoju zadaću u odnosu na velika pitanja koja potiču čovjeka na konstruktivan i afirmativan odnos prema samome sebi, svijetu prirode i ljudskoga društva. Sudionici u

dijalogu, kako je to lijepo rekao Henri Teissier, “*ostaju vjerni svojoj vjerničkoj savjesti, ali na poticaj Božiji zajedno rade na rješavanju teških ljudskih problema; svaki unosi ono što mu je Bog darovao i time suradniku postaje znak i sredstvo Božijega djelovanja*” (**br. 2. 1999.** godina).

Zato se u tekstu “Kršćansko-muslimanska uzajamnost” na samome kraju poziva “muslimane ali i druge da se pridruže zajedničkoj zadaći domišljanja/odmišljanja ili promišljanja kako Bog hoće da živimo univerzalnu abrahamovsku religijsku tradiciju u okolnostima na kraju 20. stoljeća”. Takvu zadaću nije moguće ispuniti isključivo zakonima ili pritiscima, već odgajanjem i obrazovanjem vjernika za novu duhovnu i kulturalnu paradigmu svijeta pogođenog ozbiljnom krizom. U tom kontekstu posebno ističem prinos uvaženog profesora katoličke teologije Mate Zovkića (originalni komparativni radovi, prijevodi, recenzije). Njegov ogroman doprinos razvoju ekumenske i dijaloške teologije (posvećenost krupnim temama drugih nekršćanskih religija), nesumnjivo, zaslužuje da se tretira u zasebnim kritičkim studijama. Nadam se da će se neka u skorije vrijeme pojaviti.

Možda je, pored doktrinarnih i praktično-kulturnih pretpostavki dijaloga, trebalo s vremena na vrijeme dati prostora aktualnim temama koje

su, recimo, nakon 11. septembra 2001. godine izazivale pažnju javnosti u ponovnoj redefiniciji ili propitivanju odnosa Istoka i Zapada (islamskoga i kršćanskoga civilizacijskog prostora). Preciznije kazano, trebalo je omogućiti kompetentnim muslimanskim autorima (a njih, hvala Bogu, u Sarajevu danas ima) da na stranicama časopisa objasne brojna pitanja koja su, svjesno ili nesvjesno, u različitim medijima u svijetu i kod nas krajnje uprošćeno tretirana, kao što su pitanje džihada, Šerijata, statusa žene u suvremenim društvima, povijesne uloge poslanika Muammeda, a.s., raznih formi političke muslimanske teologije (odnos religije i politike, religije i države, religije i vlasti, religije i prava), pojave islamskoga radikalizma, fundamentalizma itd. Time bi se, zasigurno, otklonile brojne predrasude o islamu u modernom svijetu i međunarodnim odnosima, kojima su obični kršćanski vjernici (ali i svećenici i teolozi) proteklih godina bili naročito opterećeni.

Slične primjedbe je moguće staviti i časopisima koje izdaju odgojno-obrazovne institucije drugih religijskih zajednica i crkava, čija se uredništva ne rukovode, a ubuduće bi trebala, poznatim hermeneutičkim načelom da svakoj vjerskoj, etničkoj i kulturnoj grupi ili zajednici treba omogućiti da se u svojem jeziku izrazi, a ne da se duh, odnosno pojedini aspekti

njihova učenja i kulture izražavaju iz unaprijed ideološki projektiranih sistema vrijednosti, mišljenja i obzora ponašanja. Takvo načelo, naravno,

ne relativizira mogućnost i potrebu njihova kritičkoga proučavanja.

Dapače! ■

Adnan Silajdžić